

Sygn. akt I UK 129/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 15 maja 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Frańczak (przewodniczący)

SSN Zbigniew Korzeniowski

SSN Dawid Miąsik (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania K. B.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w R.
o prawo do emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 15 maja 2018 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w K.
z dnia 10 listopada 2016 r., sygn. akt III AUa .../16,

- 1. oddala skargę kasacyjną,**
- 2. zasądza od organu rentowego na rzecz ubezpieczonej
kwotę 240 (dwieście czterdzieści) złotych tytułem zwrotu kosztów
zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Decyzją z 10 czerwca 2015 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w R.
(organ rentowy) odmówił K. B. (wnioskodawczyni) prawa do emerytury.

Odwołanie od powyższej decyzji organu rentowego wniosła wnioskodawczyni, domagając się zaliczenia jej do okresu ubezpieczenia umowy o naukę zawodu wykonywanej od 1 września 1962 r. do 31 sierpnia 1965 r. Wnioskodawczyni powołała się także na nową okoliczność w postaci obecnego zatrudnienia, co spowodowało, że na dzień 30 kwietnia 2015 r. jej okres ubezpieczenia wyniósł 12 lat i 2 miesiące. Doliczenie do niego spornego 3-letniego okresu praktyk zawodowych pozwala na udokumentowanie 15-letniego okresu pracy.

W odpowiedzi na odwołanie organ rentowy wniósł o jego oddalenie, podnosząc, że nie uwzględnił wnioskodawczyni okresu umowy o praktyczną naukę zawodu od 1 września 1962 r., uznając, iż Gminna Spółdzielnia Samopomoc Chłopska nie zawierała w latach 1962-1965 indywidualnych umów o naukę zawodu.

Wyrokiem z 23 czerwca 2016 r., Sąd Okręgowy w K. oddalił odwołanie wnioskodawczyni.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że w okresie od 1 września 1962 r. do 24 czerwca 1965 r. wnioskodawczyni uczęszczała do Zasadniczej Szkoły Zawodowej w P. (Szkoła), pobierając naukę w zawodzie kelnera. Każdy uczeń Szkoły zawierał z Prezesem Gminnej Spółdzielni Samopomoc Chłopska w G. umowę o praktyczną naukę zawodu. Przez 3 dni w tygodniu uczniowie odbywali praktykę w restauracji i otrzymywali z tego tytułu wynagrodzenie od Gminnej Spółdzielni, a pozostałe 3 dni uczęszczali do szkoły. W restauracji wnioskodawczyni pracowała jako kelnerki i pomoc kuchenna przez 6 godzin dziennie.

W ocenie Sądu Okręgowego, wnioskodawczyni nie spełniła wymogów nabycia świadczenia emerytalnego. Składając nowy wniosek o emeryturę 7 maja 2015 r., dołączyła do niego nowy dowód w postaci zaświadczenia z 22 maja 2015 r. potwierdzającego jej zatrudnienie od 1 maja 2014 r. na podstawie umowy zlecenia u I. J. Na tej podstawie organ rentowy potwierdził udokumentowanie przez nią na dzień 1 czerwca 2015 r. 12 lat, 3 miesięcy i 21 dni okresów składkowych i nieskładkowych.

Sąd Okręgowy nie uwzględnił odwołania wnioskodawczyni, ponieważ umowę o naukę zawodu wnioskodawczyni zawarła dopiero 1 czerwca 1963 r. Wtedy dopiero wydano legitymację ubezpieczeniową świadkowi K. K., z którą

wnioskodawczynie pobierała naukę w tej samej klasie Szkoły Zawodowej. Taką datę zawiera też pierwszy wpis w tej legitymacji, dokonany przez Gminną Spółdzielnię Samopomoc Chłopska w G. Wprawdzie wnioskodawczynie wraz z K. K., rozpoczęły naukę w szkole zawodowej 1 września 1962 r., ale skoro pierwszy wpis w legitymacji ubezpieczeniowej K.K. datowany jest na 1 czerwca 1963 r. i w tej dacie wydano jej legitymację, to znaczy, że tego dnia zarówno świadek, jak i wnioskodawczynie podjęły pracę na podstawie umowy o naukę zawodu - z końcem pierwszego roku nauki w zasadniczej szkole zawodowej.

Sąd nie dał wiary zeznaniom świadka K.K. i wnioskodawczynie w części dotyczącej ich twierdzeń, iż umowę o naukę zawodu zawierały z datą rozpoczęcia nauki w szkole i na jej podstawie świadczyły pracę w ramach praktyk uczniowskich już w czasie pierwszego roku nauki. Zeznania te pozostają w oczywistej sprzeczności z treścią legitymacji ubezpieczeniowej świadka i jako takie nie zasługują na przymiot wiarygodności. Sąd pierwszej instancji podkreślił, że uczniowie pierwszej klasy szkoły zawodowej dopiero uczą się zawodu, więc z obiektywnych przyczyn nie posiadają umiejętności, które umożliwiałyby im podjęcie pracy w zdobywanym zawodzie już od pierwszych dni nauki.

Ponadto Sąd Okręgowy wskazał, iż ustawa z dnia 2 lipca 1958 r. o nauce zawodu, przyuczaniu do określonej pracy i warunkach zatrudniania młodocianych w zakładach pracy oraz o wstępnym stażu pracy (Dz.U. z 1958 r., poz. 226, dalej jako ustawa o nauce zawodu) w art. 2 wprowadziła zakaz zatrudniania osób, które nie osiągnęły 14 lat życia. Wnioskodawczynie ukończyła 14 lat 22 grudnia 1962 r. Gdyby zatem nawet zawarła umowę o naukę zawodu 1 września 1962 r., to taka umowa, jako sprzeczna z bezwzględnie obowiązującym przepisem art. 2 ustawy o nauce zawodu, musiałaby zostać uznana za bezwzględnie nieważną.

Apelację od powyższego wyroku wniosła wnioskodawczynie, zaskarżając go w całości.

Wyrokiem z 10 listopada 2016 r., Sąd Apelacyjny w K. zmienił zaskarżony wyrok i poprzedzając go decyzję organu rentowego w ten sposób, że przyznał wnioskodawczynie prawo do emerytury od 1 maja 2015 r.

W uzasadnieniu wyroku Sąd Apelacyjny wskazał, że zgodnie z art. 6 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu

Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 748 ze zm., dalej jako ustawa emerytalna), za okresy składowe uważa się również przypadające przed 15 listopada 1991 r. okresy zatrudnienia młodocianych na obszarze Państwa Polskiego na warunkach określonych w przepisach obowiązujących przed 1 stycznia 1975 r., za które została opłacona składka na ubezpieczenie społeczne albo za które nie było obowiązku opłacania składek na ubezpieczenie społeczne. okres uczęszczania do zasadniczej szkoły przysposobienia zawodowego jest okresem składowym, jeżeli uczeń był zatrudniony na warunkach określonych w art. 8 dekretu z dnia 2 sierpnia 1951 r. o pracy i szkoleniu zawodowym młodocianych w zakładach pracy (Dz.U. Nr 41, poz. 311 ze zm., dalej jako dekret) w związku z art. XII uchwały Prezydium Rządu nr 448 w sprawie ustroju szkolnictwa zawodowego z dnia 24 czerwca 1951 r. (Dz.U. Nr 51, poz. 776).

Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę, że w okolicznościach niniejszej sprawy, w sytuacji, gdy wnioskodawczyni odbywała naukę od września 1962 r. do czerwca 1965 r., w miejsce dekretu należy zastosować ustawę o nauce zawodu. Sąd Apelacyjny wskazał, że praktyczna nauka zawodu wnioskodawczyni odbywała się na podstawie umowy o praktyczną naukę zawodu zawartej przez wnioskodawczynię, reprezentowaną przez ojca, z Gminną Spółdzielnią Samopomoc Chłopska w P., a nie ze szkołą. Wobec niezachowania się u pracodawcy jakiejkolwiek dokumentacji dotyczącej odbywania praktyk przez uczniów przed 1967 r. oraz zaginięcia umów nawiązanych przez wnioskodawczynię i świadka, wniosek o ich zatrudnieniu na tej podstawie Sąd Okręgowy słusznie wywiódł z legitymacji ubezpieczeniowej świadka. Z informacji udzielonej przez Dyrektora Zespołu Szkół w P. - następcy prawnego Szkoły Zawodowej, w której w spornym okresie uczyła się wnioskodawczyni i świadek wynika, iż od 1 września 1962 r. do 31 sierpnia 1965 r. uczęszczały one do jednej klasy, kształcąc się w zawodzie kelnera. Oznacza to, iż system ich kształcenia w tym czasie musiał być taki sam.

Sąd Apelacyjny nie podzielił jednak ustaleń Sądu pierwszej instancji, zgodnie z którymi skoro legitymacja ubezpieczeniowa świadka została wydana 1 czerwca 1963 r., to znaczy, że dopiero od tego czasu świadek - a co za tym idzie także wnioskodawczyni - odbywała praktyki na podstawie umowy praktycznej nauki

zawodu. Konkluzja ta pozostaje w sprzeczności z zasadami doświadczenia życiowego. Nieprawdopodobnym jest, by podstawowe zasady nauki i zatrudnienia ucznia zmieniały się w trakcie roku szkolnego, a w szczególności, by na niespełna miesiąc przed rozpoczęciem wakacji zmieniał się status z ucznia na pracownika. Fakt, iż na początku roku szkolnego uczniowie nie posiadają jeszcze umiejętności i doświadczenia niezbędnego do pracy w zawodzie, w jakim się kształcą, nie oznacza, iż nie mogą od początku pozostawać w zatrudnieniu. Rzeczą powszechnie znaną jest, że umowy o praktyczną naukę zawodu były zawierane zawsze na cały cykl kształcenia zawodowego związanego z zatrudnieniem, a nigdy dopiero w trakcie roku szkolnego, co nie znajdowałoby żadnego uzasadnienia. Przede wszystkim jednak wniosek o nawiązaniu umowy o praktyczną naukę zawodu przez świadka od 1 września 1962 r. należy wywieść z treści jej legitymacji ubezpieczeniowej, w której na karcie 82 w rubryce "zaświadczenie zakładu pracy o stosunku pracy ubezpieczonego" odnotowano początek zatrudnienia na 1 września 1962 r. i wpisano rodzaj wykonywanej pracy - uczennica.

Za zasadne uznał Sąd Apelacyjny twierdzenia wnioskodawczyni, iż zatrudnienie jej przez cały sporny okres wynikało z ważnej umowy o naukę zawodu. Stosownie do art. 1 ustawy o nauce zawodu, młodocianymi w są osoby, które ukończyły 14 lat, a nie przekroczyły 18 lat życia. W myśl art. 3 ust. 1 i 2 ustawy o nauce zawodu, mogą oni być zatrudniani przez zakład pracy tylko w celu nauki zawodu, przyuczenia do określonej pracy lub odbycia wstępnego stażu pracy, bądź przy lekkich pracach sezonowych i dorywczych określonych w rozporządzeniu wykonawczym. Przepis art. 2 ustawy o nauce zawodu w brzmieniu obowiązującym w spornym okresie przewidywał, iż zabronione jest zatrudnianie osób, które nie osiągnęły 15 lat życia, a nie, jak przyjął Sąd pierwszej instancji - 14 lat życia. Jego treść została bowiem zmieniona 21 lipca 1961 r. przez art. 45 ustawy z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania (Dz.U. Nr 32, poz. 160). Do tego czasu zakaz ten dotyczył osób, które nie osiągnęły 14 roku życia.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego nie budzi wątpliwości fakt, iż zatrudnienie wnioskodawczyni na podstawie umowy o naukę zawodu od ukończenia przez nią w 22 grudnia 1962 r. 14 roku życia odbywało się właśnie w myśl reguł ustanowionych w powołanym wyżej art. 3 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 1 ustawy o nauce zawodu i

miało na celu naukę zawodu. Jak wywiedziono wyżej, taki sam był charakter tego zatrudnienia także od 1 września 1962 r. do 21 grudnia 1962 r., kiedy wnioskodawczyni uczęszczała już do pierwszej klasy szkoły zawodowej i odbywała praktyki, nie mając jeszcze ukończonych 14 lat, a więc niezgodnie z art. ustawy o nauce zawodu. W świetle powyższego, cały okres zatrudnienia wnioskodawczyni na podstawie umowy o praktyczną naukę zawodu, także przed 14 rokiem życia, należy uznać za składkowy. Brak bowiem podstaw, by przyjąć, iż przed 22 grudnia 1962 r. była ona nieważna.

Sąd Apelacyjny zauważył ponadto, że po 30 kwietnia 2015 r. wnioskodawczyni stale podlega ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu. Okoliczność ta wynikała już z zaświadczenia z 22 maja 2015 r., złożonego przez nią w organie rentowym 25 maja 2015 r., zgodnie z którym od 1 maja 2014 r. realizuje umowę zlecenia zawartą z I.J. na czas określony do 1 maja 2016 r. nie pobierając w tym czasie zasiłków chorobowych. Stąd okres od 1 maja 2014 r. do 30 kwietnia 2015 r. został już uznany przez organ rentowy za składkowy i jako taki zaliczony do jej łącznego stażu ubezpieczeniowego. Okres, na jaki zawarto umowę zlecenia powoływaną przez wnioskodawczynię już w toku postępowania przed organem rentowym, sugerował, że była ona kontynuowana w toku postępowania przed Sądem pierwszej instancji. Dalsze podleganie przez wnioskodawczynię ubezpieczeniom społecznym z tego tytułu od 1 maja 2015 r. do 30 września 2016 r. wynikało ze złożonych w toku postępowania apelacyjnego zaświadczeń jej zleceniodawcy. Zostało ono także wyraźnie potwierdzone przez organ rentowy. Uwzględnienie spornego okresu od 1 września 1962 r. do 24 czerwca 1965 r. (łącznie 2 lat, 9 miesięcy i 24 dni), poza uznaniem przez organ rentowy na dzień 30 kwietnia 2015 r. okresem 12 lat, 3 miesięcy i 21 dni sprawia, że wnioskodawczyni spełniała już tego dnia wymóg osiągnięcia 15 lat okresów składkowych i nieskładkowych. Gdyby przy tym nawet przyjąć, iż umowa o praktyczną naukę zawodu była nieważna przed osiągnięciem przez wnioskodawczynię 14 roku życia i doliczyć do jej stażu ubezpieczeniowego jedynie okres od 22 grudnia 1962 r. do 24 czerwca 1965 r. (2 lata, 6 miesięcy i 3 dni), to po uwzględnieniu podlegania przez nią do nadal ubezpieczeniu na podstawie umowy zlecenia z 1 maja 2014 r., wymóg osiągnięcia 15 lat okresów składkowych i nieskładkowych spełniłaby 6 lipca 2015 r.

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku Sądu Apelacyjnego wniósł organ rentowy, zaskarżając go w całości i wnosząc o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania. Organ rentowy zarzucił naruszenie art. 6 ust. 2 ustawy emerytalnej w związku z art. 1, 2 i 3 ust. 1 ustawy o nauce zawodu przez uznanie, że cały okres zatrudnienia wnioskodawczyni na podstawie umowy o naukę zawodu (1 września 1962 r. – 24 czerwca 1965 r.) podlega uwzględnieniu do stażu pracy mimo ustalenia, iż odbywanie przez wnioskodawczynię praktyk jako ucznia pierwszej klasy szkoły zawodowej następowało niezgodnie z art. 1 ustawy o nauce zawodu - w konsekwencji nie może być uznane za okres składkowy oraz art. 100 ust. 1 w związku z art. 28 pkt 2 ustawy emerytalnej przez niewłaściwe zastosowanie, wyrażające się w przyjęciu, że wnioskodawczyni w dacie złożenia wniosku (7 maja 2015 r.) legitymowała się wymaganym co najmniej 15-letnim okresem składkowym i nieskładkowym.

W odpowiedzi na skargę wnioskodawczyni wniosła o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna organu rentowego okazała się niezasadna.

Z ustaleń postępowania sądowego wiążących na etapie postępowania kasacyjnego wynika, że wnioskodawczyni była związana umową o praktyczną naukę zawodu z Gminną Spółdzielnią Samopomoc Chłopska w P. i na podstawie tej umowy wykonywała pracę w okresie od 1 września 1962 r. do 24 czerwca 1965 r. Na etapie postępowania kasacyjnego do rozstrzygnięcia pozostaje jedynie problem, czy okres ten podlega zaliczeniu w całości albo w części do okresów składkowych na podstawie art. 6 ust. 2 pkt 3 ustawy emerytalnej, zgodnie z którym za okresu składkowe uznaje się okresy zatrudnienia młodocianych na obszarze Państwa Polskiego na warunkach określonych w przepisach obowiązujących przed dniem 1 stycznia 1975 r. Przepisami określającymi „warunki”, o których wspomina art. 6 ust. 2 pkt 3 ustawy emerytalnej są przepisy ustawy z dnia 2 lipca 1958 r. o nauce zawodu. Zgodnie z art. 2 tej ustawy, w brzmieniu obowiązującym od 21 lipca 1961 r., wzbronione było zatrudnianie osób, które nie osiągnęły 15 lat życia.

Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z 23 kwietnia 1999 r., II UKN 593/98 (OSNAPiUS z 2000 nr 12, poz. 485), odesłanie do „warunków” zatrudniania młodocianych określonych w ustawie z dnia 2 lipca 1958 r. o nauce zawodu oznacza, że okresem składkowym może być tylko okres zatrudnienia młodocianego zgodny z wymogami tej ustawy, a zatem okres zatrudnienia przypadający po osiągnięciu 15 lat życia. Wnioskodawczyni osiągnęła 15 lat życia w dniu 22 grudnia 1962 r., zatem dopiero od tego dnia umowa łącząca ją z pracodawcą zapewniającym naukę zawodu mogłaby zostać uznana za ważną i wywołująca skutek, o który chodzi w art. 6 ust. 2 pkt 3 ustawy emerytalnej.

Jednakże, uwadze organu rentowego umknęło, że chociaż art. 2 ustawy o nauce zawodu w powołanym wyżej brzmieniu wszedł w życie w dniu 7 lipca 1961 r., a zatem przed rozpoczęciem przez wnioskodawczynię nauki w szkole zawodowej, to do wnioskodawczyni należało stosować art. 2 w brzmieniu poprzednim, zgodnie z którym dozwolone było zatrudnianie młodocianych już po osiągnięciu przez nich 14 lat życia. Trafnie zwrócono na to uwagę w apelacji wnioskodawczyni. Wnioskodawczyni „osiągnęła” ten wiek w dniu 22 grudnia 1961 r., zatem nie ma podstaw dla przyjęcia założenia skargi kasacyjnej, zgodnie z którym niedopuszczalne było zawarcie przed 22 grudnia 1962 r. ważnej umowy o naukę zawodu wnioskodawczyni. Stosowną regulację intertemporalną zawierał bowiem art. 46 ustawy z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania (Dz.U. z 1961 r. Nr 32, poz. 160), na mocy której zmieniono art. 2 ustawy o nauce zawodu. Zgodnie z art. 46 ustawy o systemie oświaty przepis podwyższający dolną granicę wieku uprawniającą do zatrudniania młodocianych z 14 na 15 lat miał być stosowany „w miarę realizacji reformy szkół podstawowych w trybie określonym w art. 40”. Realizacja ustawy o systemie oświaty należała do Ministra Oświaty i Wychowania, który miał określić sposób dostosowania nauczania do zmian wynikających z ustawy. Stosowne zarządzenie dla szkół zawodowych wydano dopiero w 1965 r. (Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 25 września 1965 r. w sprawie dostosowania organizacji szkół ogólnokształcących i zawodowych do zmian wynikających z ustawy o rozwoju systemu oświaty i wychowania, M.P. 1965 nr 54, poz. 282). Z powyższego wynika, że Sąd drugiej instancji prawidłowo uwzględnił – na podstawie dokonanych przez siebie ustaleń, wiążących dla Sądu

Najwyższego w postępowaniu kasacyjnym - w stażu ubezpieczeniowym wnioskodawczynie okres zatrudnienia wynikający z nauki zawodu na podstawie art. 6 ust. 2 pkt 3 ustawy emerytalnej w związku z art. 2 (w pierwotnym brzmieniu) oraz 3 ustawy o nauce zawodu, doliczając 2 lata, 9 miesięcy oraz 24 dni do uwzględnionego w decyzji organu rentowego stażu wynoszącego 12 lat, 9 miesięcy i 24 dni. Oznacza to, że na dzień złożenia wniosku emerytalnego w dniu 7 maja 2015 r. wnioskodawczynie spełniła wymóg, o którym mowa w art. 100 ust. 1 w związku z art. 28 pkt 2 ustawy emerytalnej.

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną organu rentowego.

Odniesienie się do zarzutów procesowych skargi było zbędne, mimo iż Sąd Najwyższy negatywnie ocenia zabieg zastosowany w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, zgodnie z którym – w przypadku niepodzielenia stanowiska tego Sądu w przedmiocie wykładni przepisów ustawy o nauce zawodu – wnioskodawczynie i tak nabyłyby prawo do emerytury z inną datą, późniejszą niż data złożenia przez nią wniosku rozpatrzonego negatywnie przez organ rentowy. Zdaniem Sądu Najwyższego, w przypadku kontynuowania przez wnioskodawczynię ubezpieczenia społecznego w okresie przypadającym po dacie wydania zaskarżonej decyzji organu rentowego (negatywnej dla wnioskodawczynie) i uzupełnieniu przez nią brakującego stażu ubezpieczeniowego w toku postępowania sądowego, sąd nie powinien uwzględniać odwołania w ten sposób, że zmieni decyzję organu rentowego i stwierdzi nabycie prawa do emerytury z datą późniejszą niż data decyzji na zasadzie art. 316 § 1 k.p.c. W takich okoliczności Sąd powinien przyjąć do protokołu nowy wniosek wnioskodawczynie o przyznanie jej prawa do emerytury z datą późniejszą i skierować ten wniosek do rozpoznania przez organ rentowy w nowym postępowaniu.

kc